

HRVATSKA DIJASPORA I AVARI

I.

Seoba Hrvata u Dinaride, početak je i osnov povijesti hrvatskoga naroda. O rješenju problema seobe ovisi shvaćanje ne samo početnih nego i poznijih faza hrvatske povijesti. Nažalost ne postoji nijedno izravno povijesno svjedočanstvo o toj seobi. O njoj nam govore dva dosta pozna pisca, car Konstantin Porfirogenit iz polovine X. st. i Toma, arciđakon splitski iz XIII. st.; po svemu dva potpuno drugorazredna izvora.

Car Porfirogenit opširniji je nego Toma i redovito ga uzimaju za osnov rješena pitanja doseljenja Hrvata na Jadran. Budući da ne postoje prvo-razredni izvori, koji bi omogućili kontrolu Porfirogenitovih vijesti, nije čudo, da o pojedinostima tih vijesti postoje raznovrsna, često potpuno oprečna, mišljenja; o njima se raspravlja ne samo u historiografiji nego i u lingvistici već gotovo tri stoljeća, i malo je toga riješeno, a o samoj seobi Hrvata baš ništa. Sva dosadašnja problematika usmjerena je u prvom redu na pouzdanost vijesti Porfirogenitovih, a ne na seobu Hrvata, kako pokazuju ove kontroverze o tome:¹

I. Da li je Porfirogenit pouzdan u vijestima o seobi Hrvata ili nije?

1. Pouzdan je: Lucius (1666), Banduri (1711), Du Cange (1746), Julinae (1765), Rajić (1793), Katančić (1798), Mikoczi (1800), Engel (1801), Dobrowsky (1801), Zeuss (1837), Grot (1880), Florinskij (1881), Howorth (1882), Gumplowicz (1903), Nodilo (1905), Niederle (1906), Županič (1922), Hauptmann (1924) i dr.

2. Nije pouzdan: Dümmler (1858), Rački (1864), Jagić (1895) i dr.

3. Djelomično je pouzdan: Bury (1889) i dr.

II. Da li i kada je postojala Porfirogenitova Bijela ili Velika Hrvatska?

1. Postojala je u X. st.: Rački, Kos (1903), Grot, Westberg, Marquart (1903), Nodilo, Niederle i dr.

¹ Ovu problematiku sastavio sam po F. Šišiću, Povijest Hrvata, Zagreb 1924, 236-265, na kojim stranicama potanko iznosi mišljenja svih pisaca; pisalo se i poslije, osobito Lj. Hauptmann više puta, Henri Grégoire, L'origine et le nom des Croates et des Serbes, Byzanthion sv. XVII, 1945/6 i dr. ali se ostalo u starom krugu problematike.

2. Nije uopće postojala: Jagić, Bury, Jireček (1911), Brückner (1919) i dr.
3. Postojala je u X. st., ali car pišući nije mislio na nju nego na Češku: Hauptmann.

III. Gdje se nalazila?

1. U istočnoj Galiciji: Šafařík (1837), Lucius, Banduri, Katančić, Dobrowsky, Zeuss, Nodilo, Gumpłowicz i dr.
2. Na Labi u Češkoj: Du Cange, Julinac, Rajić, Mikoczi, Engel, Grot, Županić i dr.
3. U Maloj Poljskoj oko Krakova: Rački, Westberg, Marquart, Hauptmann i dr.
4. Bijela Hrvatska je Samova država: Klaić, Kos i dr.

IV. Gdje su bili Porfirogenitovi Bojki?

1. U istočnoj Galiciji = današnje rusinsko pleme Bojki u Karpatima: Šafařík, Jagić i dr.
2. Babja Gora, najveći vrh Beskida: Lucius, Banduri, Katančić, Dobrowsky, Zeuss i dr.
3. U Češkoj = Bojohemum: Rački, Kos, Hauptmann, Županić, Skok i dr.

V. Gdje je careva Bagibareja?

Po jednim je to Babja gora, dok po drugima je onodobna Bavarska. Uz ta povezana su i druga sitnija pitanja. Ali kako se iz postavljene problematike vidi, radi se samo o pouzdanosti carevih vijesti, osobito gl. 29 i 30 djela De administrando imperio. Uz vijesti tih dviju glava povezana su samo dva pitanja o seobi Hrvata:

I. Koliko je bilo slavenskih seoba na Jadran i odakle?

1. Jedna i to: a. iz Zakarpaća: Rački, Smičiklas, Krek, Maretić, Nodilo, Kovačević, Grot, Bury, Niederle, Stanoević, Šišić i dr.; b. iz sjeverne Ugarske: Jireček.
2. Dvije seobe, prva avarsko-slavenska, a druga hrvatska: Šafařík, Kopitar, Miklošič, Dümmler, Kos, Gumpłowicz, Klaić, Hauptmann, Županić i dr.

II. Put seobe Hrvata.

1. Oko istočnih Karpata: Rački, Nodilo, Jagić i dr.
2. Kroz Panoniju: Šafařík, Kopitar, Miklošič, Dümmler, Grot, Klaić, Jireček i dr.
3. Okrajcima Alpa: Grot, Klaić, Kos i dr.

Sve to jasno pokazuje, u kakovo je vrzino kolo nauka uvela seobu Hrvata. Postupalo se tako, da je tamom vijesti drugorazrednog i 300 godina poznijeg izvora, cara Konstantina Porfirogenita, obavijena i seoba Hrvata. Tama se tamom ne rasvjetljuje. Zato u pitanju seobe Hrvata tražiti rješenje u samim vijestima Porfirogenita uzaludna je svaka muka i nastojanje; treba pustiti vijesti careve potpuno po strani i nastojati pronaći drugodje utvrđene povijesne činjenice te pomoću njih određivati vrijeme, način i put seobe Hrvata u Dinaride.

II.

Povijesna je činjenica, da završna faza doseljenja Hrvata na Jadran pada u prvu polovinu VII. st. Da utvrdim bar vjerojatnost, kad se i kako se to zgodilo, moram uzeti u pretres opće slavensko raseljavanje, i to ono od V. st. dalje.

Po pisanim izvorima mogu se potanje pratiti slavenske seobe istom od vremena propasti Hunije, od 454 dalje. Tako po Gotu Jordanesu (o. 551) Gepidi su u Daciji okruženoj Karpatima; njihovi su susjedi Veneti »od izvora rijeke Visle po neizmjernim krajevima«, koji imaju različita imena »ipak uglavnom zovu se Slaveni i Anti ... Anti pak, koji su od njih najhrabriji, protežu se (stanuju) gdje se savija Crno more od Dnjestra do Dnjepra.«² Jordanes po ovomu etnički istovjetuje imena Veneta i Slavena, ali ih dijeli u dva glavna dijela, Slavene u užem smislu i Ante. Za Ante kaže, da stanuju između Dnjestra, Dnjepra i Crnoga mora. Međutim poznato je, da su na tom području na obalama Crnoga mora do Hunije, t. j. do god. 375. stanovali Istočni Goti, odakle se pod Hunima preseliše u Daciju. Zato su se Anti mogli spustiti na obale Crnog mora, dok su bili u sklopu Hunije; zato se ta vijest Jordanesa o Antima odnosi na njihov smještaj prije propasti Hunije ili prije god. 454.

Kad je nakon propasti Hunije Atilin sin Irnik sa svojima napustio područje između Istočnih Karpata i ušća Dunava i preselio se na Don, Slaveni, oni u užem smislu, spuštaju se iz Moldavije, u koju su se bili naselili poslije odlaska zapadnih Gota (376), u Vlašku, a Anti na ušće Dunava. U toku druge polovice V. st. jedni i drugi šire se uz donji Dunav. Na te se odnose dvije vijesti grčkog pisca Prokopija (umro o. 562), koji piše: »Slaveni i Anti, koji preko rijeke Istra (donjeg Dunava) nastavaju mali dio njegove obale«,³ a na drugom mjestu: »veći dio druge obale (lijeve) Istra imaju.«⁴ Da su Slaveni i Anti na početku VI. st. već na donjemu Dunavu, svjedoči isti Prokopije, koji piše, kako g. 519. »Anti, koji od Slavena najbliže (Bizantu) stanuju, prešavši rijeku Istar, velikom vojskom provališe u zemlju Romejaca.«⁵ God. 540. car Justinijan, da se zaštiti od Anta, obvezuje se plaćati im godišnji danak i ustupa im utvrdnu Turrus na lijevoj obali donjeg Dunava.⁶ Tako su na početku VI. st. Slaveni, i to oni u užem smislu, i Anti na donjem Dunavu, od njegova ušća do Alute.

Kada o. god. 490. Šleskom sele Langobardi na jug u Češku i Moravsku, prolazi po svjedočanstvu Pavla đakona (VIII. st.) njihov istočni dio kroz zemlju Anta (Anthab, Anthaib-Antorum pagus).⁷ Po tomu su se svakako

² Jordanes, *De origine actibusque Getarum*, MGHaa, XXV. I. Berlin 1882, ed. Mommsen, 62-63. Pod imenom Anta podrazumijevaju se mnoga slavenska plemena.

³ J. Hauri, *Procopii caesariensis*, sv. II, Lipsiae 1905, str. 130.

⁴ n. m. 358.

⁵ n. m. 476.

⁶ n. m. 359, za kojega Prokopije kaže, da ga je osnovao car Hadrijan i da »leži preko rijeke Istra«, t. j. na lijevoj strani Dunava.

⁷ Up. Hauptmann, *Seoba Hrvata i Srba*, JIČ III. Beograd 1937, 56.

prije tog vremena, najkasnije za Hunije ili neposredno poslije njene propasti, Anti naselili u područja gornje Visle i gornje Odre. Tako na početku VI. st. Anti, podijeljeni u razna plemena, stanuju između Dnjepra, Crnoga mora, ušća Dunava, donjeg Sereta, Karpata, gornje Visle, gornje Odre i Pripjetskih močvara.

Nakon propasti Hunije i povlačenja Istočnih Gota u zapadnu i južnu Panoniju, u Daciji između Tise, Istočnih Karpata, Alute i Dunava zavladaše Gepidi; slavenskog naseljavanja u pravom smislu tu još nema. Poslije poraza Istočnih Gota (555) na njihova sjedišta u Panoniji i Noriku naseljuju se bizantski saveznici Langobardi. Zato do druge polovine VI. st. slavenskih većih naselja u Panonskoj nizini nije moglo da bude. Ali bilo ih je već tada na južnim obroncima Karpata, u sjevernoj Ugarskoj, a tim i u Karpatima. To se može zaključiti iz putovanja langobardskog princa i pustolova Ildigisa, koja opisuje Prokopije.⁸ Ildigis ostavivši svoje Langobarde, koji su obitavali od gornjeg Polablja do Drave, prelazi k Slavenima, gdje mu uspije sakupiti jaku vojsku. S tom vojskom on se priključuje Gepidima i bori se protiv svojih Langobarda. God. 548/9. on ide sa 6000 vojnika Slavena gotskom Savskom Panonijom, u pomoć kralju Totili u Italiju, ali suzbijen vraća se natrag k Slavenima. Po tim putovanjima Ildigisa sudеći, a uzevši u obzir gore određene granice Langobarda i Gepida, morali su Slaveni biti susjedi, i to od gornje Odre do gornje Tise.

Tako polovinom VI. st. u Panonskoj nizini, osim na panonskim obroncima Karpata, još nema Slavena. U Češkoj, Moravskoj, Noriku, Panoniji Primi, Valeriji i Saviji bili su Langobardi, a Gepidi u Srijemskoj Panoniji i Daciji, t. j. u današnjem Srijemu, Bačkoj, Banatu, na srednjoj Tisi, u Erdelju i Maloj Vlaškoj do Alute. Prema tomu bi zapadna i južna granica Slavena polovinom VI. st. bila: donji Dunav, Aluta, preko južnih Karpata, perječjem gornje Tise, na Beskide i gornju Odru.

III.

Takvu od prilike granicu Slavena prema jugozapadu izmijenit će prodor Avara u njihove krajeve.

Turanski se Avari poslije propasti Hunije spuštaju u Azijsku Sarmatiju. Sklopivši savez sa carem Justinijanom, na njegov poziv g. 558. kreću iz porječja Kume i Tereka (današnjeg Kubana) u Evropu. Probijajući se teško kroz mnoga tursko-hunska plemena u Priazovlju, a slaveno-antska na Crnomu moru, god. 560. su oni na ušću Dunava, a 562. u Dobrudži. Ali položaj u tom novom kraju, i ako im je kao nomadima društveno pogodovao, nije politički. Sa sjevera bili su im neprijateljski slavenski Anti, na jugu savezni Bizant, sa zapada tada već moćna i snažna Slavinja u Velikoj Vlaškoj, pa Gepidi u Erdelju. Avari nomadi u tako zatvorenom i uskom

⁸ Prokopije, c. d. 455, 456, 635-638.

prostoru nisu mogli ostati; silom prilika morali su tražiti izlaz. Ispravno su našli, da im je najlakše odatle izvući se obroncima Istočnih i šumovitih Karpata, t. j. kroz antska naselja, pogotovu jer su se već probijali prije kroz slična njihova naselja na Crnom moru. God. 565. oni prodiru dolinom Sereta, gornjega Dnjestra, gornje Visle i gornje Odre do Polablja, gdje sklapaju savez sa Sigibertom, vladarom austrazijske Franačke. Avari su tako kao prije na putu od Dnjepra do ušća Dunava, jednako i sada od ušća Dunava do gornje Odre prolazili kroz slavenska, u prvome redu antska plemena. Nasilnim prodorom morali su Avari u mnogom pa i u teritorijalnom pogledu poremetiti dotadanji smještaj tih plemena; jedna su od njih oni potisnuli iz dotadanih njihovih sjedišta, druga su, pokorivši ih, vodili sa sobom kao roblje, dok su sa trećima, primivši ih u vojni savez, dalje prodirali i osvajali nove krajeve. Avara je bilo malo pa im je trebalo ne samo stočara i ratara nego i vojnika; oni su i razna slavenska plemena ili njihove dijelove upotrebili za jedno ili drugo. Tim načinom Slaveni su sa Avarima došli svakako do srednjeg Polablja, ako ne i do donje Saale.

Za borba između Langobarda i Gepida langobardski kralj Alboin g. 566. pozva Avare u pomoć. Spuštajući se oni u Panoniju, slavenskim karpatskim područjem, susjednim Gepidima, uvelike dopriniješe potpunom uništenju vlasti i države gepidske. Tako da god. 567. u dijelu Gepidije, današnjem Erdelju, Potisju, Banatu i Bačkoj, vladaju Avari; dotadnju gepidsku Srijemsku Panoniju zauze Bizant, a zapadno od Alute, u Malu Vlašku, udoše Slaveni iz Slavunije.

Kad se god. 568. Langobardi odseliše u Italiju, Avari proširše svoju vlast na Češku, Moravsku, čitavu Panonsku nizinu do Alpa prema zapadu, a na jug do Posavlja. Avarija je sada prostrana, seže od Dobrudže Zakarpaćem do Saale, Češkom, Norikom, Posavljem, Banatskim gorjem i Južnim Karpata do Dobrudže. Avari poslije dugih borba uzimaju 582. Bizantincima Srijem.

Dok je tako na prijelazu VI. u VII. st. na zapadu postojala Avarija, u isto to doba na istoku, između Dobrudže, Dunava, obronaka Banatskog Gorja i Erdeljskih Alpa te Sereta, postojao je moćni i slobodni savez različitih slavenskih i antskih plemena, zvan u izvorima *Slavinija*.

Car Heraklije (610–641), jer je carstvo bilo jače ugroženo u istočnim stranama od Persijanaca, posvećuje svu pažnju obrani tih krajeva. Balkan pak prepušta obrani njegova stanovništva. Naravno, da su to upotrebili Avarija i Slavinija, da konačno ostvare davne svoje težnje, osvojenje Balkana. Avari sa slavensko-antskim plemenima prelaze Savu i zauzimaju rimsku Dalmaciju i Istru o. 614. U isto vrijeme slavenska i antska plemena iz Slavunije prelaze Donji Dunav i razlivši se po susjednim krajevima Balkana, naseliše se u predjelima između zapadnog Pomoravlja, Crnoga mora, Tracije, obala egejskih i otrantskih, do duboko u sam Peloponez. Zapadno od Pomoravlja vladao je Avar, dok je u krajeve istočno od toga on samo više puta provaljivao i na vojnama prolazio, ali tu nije nikada vladao.

U konačnoj Avariji slavenski živalj bio je ne samo najbrojniji, nego uz Avare politički i vojnički najjači. Kad g. 601. prodriješe Bizantinci u središnje avarske krajeve u Potisju, tu u bici uz 3000 vojnika Avara, 6200 drugih naroda, zarobiše i 8000 Slavena.⁹ Radi takvog omjera Slavena u avarskoj vojsci, potpuno je razumljivo, da savremeni pisci potpuno identificiraju Avare sa Slavenima. Tako papi Grguru I. javljaju, da je g. 599. ravenški egzarh Kalinik pobijedio »Slavene«;¹⁰ za g. 600. Pavao đakon piše, da su Langobardi »cum Avaribus et Sclavis« popalili Istru;¹¹ iste godine tuži se papa Grgur »de Sclavorum gente«, koja da ugrožava Dalmaciju;¹² g. 603. pomažu Slaveni, koje je hagan poslao, Langobardima zauzeti Kremonu;¹³ g. 612. po Pavlu đakonu Slaveni su popalili Istru;¹⁴ Izidor pak Sevlijski piše, da su 614. »Slaveni« oduzeli Rimljanima »Graeciam«, a tom piscu Graecia znači Dalmatia, Sclavi znači Avari.¹⁵ Identifikaciju Slavena s Avarima kod poznijih pisaca ne navodim.

Samo radi pitanja, o kojemu se ovdje radi, spominjem cara Konstantina Porfirogenita. On u gl. 29., u kojoj opisuje zauzeće Dalmacije, izričito kaže, kako Rimljani preko Dunava, dotično preko Save, »nadoše nenaoružana slavenska plemena, koji se i Avari zovu«,¹⁶ opet su »Slaveni, zvani i Avari«, »Slaveni ili Avari«¹⁷ i t. d.; po gl. 29. uzimaju Dalmaciju sad »Slaveni«, a sad »Avari«.¹⁸ Iz svega toga slijedi:

u avarskom prodoru od Zakarpaća do Jadrana sudjelovala su mnoga slavenska plemena;

ta plemena sačinjavala su glavninu avarske vojske, ali su pod avarskom vlašću stajala kao podložno-savezna i slobodna, a ne ropska plemena;

uz glavni vodeći avarski sloj sa posebnim nomadskim društvenim uređenjem, postojao je i onaj saveznih plemena sa onim društvenim uređenjem, u kojemu su ih Avari zatekli;

savremenici između Avara i Slavena ne prave razlike.

Avari kao vojnici urediše svoju državu u Srednjoj Evropi uglavnom vojničko-centralistički. Kao konjički nomadi svoja glavna vojnička i stambena sijela postavili su u krajeve pogodne za konjičko-nomadski život, uz glavne prodorne ceste, u porječja, pustare i polja, a za sva sredstva potrebna njihovom društvenom životu brinuli su se kao radna snaga ratni zarobljenici, robovi; oni su im obrađivali polja i timarili stoku. Savezna pak plemena nastavila su životom, kojim su živjela u vrijeme, kad su se priključili Avarima, društveno uređeni u susjednim ili seoskim općinama (markama), jedino

⁹ Rački, *Documenta*, Zagreb, 1877, 260.

¹⁰ n. m. 255.

¹¹ n. m. 258.

¹² n. m. 258.

¹³ *De Gestis Langobardorum*, IV. 36-37.

¹⁴ n. m. gl. 42.

¹⁵ *Nodilo*, *Povjest sred. vieka*, III, 313.

¹⁶ Rački, c. d. 265.

¹⁷ n. m. 266.

¹⁸ n. m. 266; isto u gl. 30, n. m. 268.

što je rodovskog glavnog funkcionara slavenske vojne demokracije (vojvodu) zamijenio ban, a tisućnika vjerojatno haganov službenik župan.

Avarska politička, a slavenska etnička granica prema zapadu u Srednjoj Evropi u prvoj polovini VII. st. bila je: Donja Laba, Saala, izvor Majne, Šumava, Dunav, Inn, duboko preko Alpa na Soču.

V.

Kijevski ljetopisac Nestor (1056–1118) na više mjesta u svojoj kronici spominje za vrijeme od IX. do XI. st. među ruskim plemenima u istočnoj Galiciji i pleme Hrvata.¹⁹ Dokazano je, da je još oko polovine X. st. postojala Bijela Hrvatska u Maloj Poljskoj sa središtem oko Krakova.²⁰

U njemačkim izvorima X. i XI. st. spominju se mjesta podrijetla u vezi s imenom Hrvat: Chruuati g. 981. kod Hallea, g. 1055. Churbate, a 1086. Crowth, sve u porječju Saale u Saskoj.²¹

U fundacionoj ispravi nadbiskupije Praga g. 973. spominju se dva hrvatska plemena na jednoj i drugoj obali gornje Labe »Chrovati et alera Chrowati«. ²² U toponomastici Moravske postoje tragovi prastarog hrvatskog imena, kao »Charwath« kod Olomuca.²³ U izvorima od X. do XII. st. zabilježena su mjesta i naselja hrvatskog imena u Štajerskoj i Koruškoj, kao oko Celovca »in pago Chrouuati«, na gornjoj Muri kod Ljubna i Judenburga (Chrowat, danas Kraubat).²⁴ Konačno Hrvati u Jugoslaviji, u predjelima, u koje znade se, da su se naselili negdje u prvoj polovini VII. st.

Po tome u prvorazrednim povijesnim izvorima zabilježeno je hrvatsko ime bilo kao toponim ili etnikon na širokom području od Saale, s jedne strane preko gornje Labe i gornje Visle do Podnjestrovlja, a s druge preko gornje Labe, Moravske, panonskih izdanaka Alpa, preko Dinarida na Jadran. Svi ti spomeni hrvatskoga imena, iako su zabilježeni u izvorima od IX. do XI. st., po imenu nisu geografskog nego etničkog podrijetla; oni su ostaci iz starijeg vremena, onih nekadanjih manjih ili većih hrvatskih naselja. Hrvati su usto jedno od slavensko-antskih plemena. U gore spomenuta mjesta ostataka hrvatskog imena od Saale do Jadrana nije bilo slavenskog, a tim ni hrvatskog naseljavanja prije, a u mnoga ni poslije avarskog prodora u te krajeve: slijedi, da se dijaspora, raseljenje i seoba Hrvata mora povezati s prodorom Avara iz Dobrudže Zakarpaćem do Saale, jednako iz tih istih krajeva u istočnu Češku, Moravsku, Panonsku nizinu, Alpe, Dinaride, na Jadran.²⁵

¹⁹ Vj. Klaić, Hrvati i Hrvatska, Zagreb, 1930, 58–62; N. S. Deržavin, Porijetlo Slavena, Zagreb, 1948, 54, 94, 95, 97.

²⁰ Šišić c. d. 264.

²¹ Klaić c. d. 72.

²² n. m. 64 sl.

²³ n. m. 70.

²⁴ n. m. 14 sl.

²⁵ Svemu rečenomu ne protivi se činjenica, da je hrvatsko ime sačuvano kao toponim kod Donje Prespe, u Atici i na Peloponezu kod Mikena – Up. Šišić n. d. 277. – Antskih plemena nije bilo samo u Avriji, kako sam pokazao, bilo ih je i u Slavoniji. Ti ostaci

Prema tome slika seobe Hrvata bila bi: U istočnoj Galiciji u gornjem Podnjestrovlju do 565. stanovalo je brojno, što potvrđuje velika dijaspora, i jako antsko-slavensko pleme, ili bolje skup plemena, Hrvati. Avari su na putu k Labi na njih naišli. Pozniji ruski Hrvati, jer su bili na hrvatskoj istočnoj periferiji, ili su ostali izvan zone prodora avarskoga ili su se na vrijeme povukli nešto na istok, te tako pošteđeni od Avara ostadoše na starim prebivalištima ili nedaleko njih. Drugi se pak Hrvati priključiše Avarima i kao njihovi saveznici-vojnici sudjeluju na daljemu avarskom osvajanju do Jadrana. Ta seoba Hrvata počela je g. 565., a završila je o. 615.

Takvom putu, načinu i vremenu seobe Hrvata, dodat ću još jednu važnu činjenicu povezanu s tom seobom. Svi prije navedeni povijesni ostaci imena hrvatskoga, jer su etnografskoga podrijetla, pokazuju, da nosioci tog imena u tim krajevima nisu bili ropsko-bezlični nego politički, gospodarski i društveno oličen i formiran društveni sloj; svojim slobodnim društvenim položajem davali su svoje ime krajevima, u koje su se naseljavali. Savezništvo i podaništvo avarsko pokazuju, da je vrijeme vojne demokracije za Hrvate bilo već prošlo; živjeli su u slobodnim patrijarhalnim seoskim općinama i njihovim savezima, t. j. plemenima i županijama sa haganovim starješinom, županom na čelu. Tako uređeni Hrvati došli su i živjeli pod Avarima na Jadranu, dok nisu negdje poslije g. 626. pomognuti od susjednog Bizanta organizirali na širokom prostoru Dinarida ustanak protiv Avara i stvorili hrvatsku feudalnu državu.

VI.

Utvrdivši povijesnu dijasporu, a tim i seobu Hrvata, povezavši je s prodorom Avara do Jadrana, može se tek prijeći na ocjenu vijesti cara Konstantina Porfirogenita, koje nam on daje o seobi Hrvata u gl. 29. i 30. svog djela *De administrando imperio*. Bijela ili Velika Hrvatska, koju car spominje u gl. 30., 31. i 32. njemu je savremena povijesna činjenica; znajući car, da su Hrvati došli negdje iz Zakarpaća, on nju po običaju sredovjekovnih pisaca uzima kao pradomovinu, iz koje su se Hrvati doselili. Što isti piše u gl. 30., da su Hrvati došli pod vodstvom petero braće i dviju sestara, za svakoga, koji se i malo bavio etnogenezom, na prvi mah i bez daljega jasno je, da sve to spada u obično carstvo eponima svih etnogeneza. Naprotiv tačna je careva vijest u gl. 29., da su Avari skupa sa Slavenima zauzeli rimsku Dalmaciju između Posavlja i Jadrana; jedino među te Slavene treba ubrojiti i Hrvate, koje je pogrešno Porfirogenit u gl. 30. izdvojio; istinita je također vijest u istoj glavi 30., da su Hrvati iz Dinarida uklonili avarsku vlast. Po svemu car Porfirogenit ima dobrih i ispravnih vijesti o seobi Hrvata, ali ih on kao srednjovjekovni pisac po svojoj volji povezuje, kontaminira i kombinira; posao je prvorazrednih povijesnih izvora da kažu, što je u njima ispravno, iskrivljeno ili netačno, bilo hronološki ili stvarno; to je jedini ispravni put naučne povijesne metodike.

imena hrvatskoga samo su dokaz, da se dio Hrvata još prije Avara bio naselio u istočnim krajevima Slavunije i odatle općom seobom na početku VII. st. na Balkan. Ovi Hrvati nisu dionici avarske seobe.

RÉSUMÉ

La diaspora Croate et les Avars

L'établissement des Croates sur les Dinarides et sur l'Adriatique marque le commencement de l'histoire croate. Cependant, les renseignements que nous possédons sur cet événement ne sont pas contemporains: l'empereur Constantin Porphyrogénète, vers le milieu du Xe siècle et l'archidiacre de Split Thomas, vers le milieu du XIIIe siècle, telles sont les deux sources sur l'immigration croate. Les historiens ont toutefois attribué plus d'importance aux chapitres 29 et 30 du Porphyrogénète qu'aux écrits de Thomas. Depuis le XVIIe siècle la science historique a été divisée par de vives controverses au sujet de l'importance qu'il fallait donner à ces deux auteurs. Ces controverses ont porté surtout sur la Croatie Blanche et sur les deux émigrations croates mentionnées par l'empereur byzantin.

Laissant complètement de côté les informations fournies par le Porphyrogénète et par l'archidiacre de Split, l'auteur essaye d'établir les conditions de l'émigration croate d'après d'autres faits historiques. Ce sont les migrations des Slaves de la région transcarpathique vers la plaine pannonienne et le bas Danube. Après la défaite des Huns, en 454, qui avaient subjugué les Slaves, la partie orientale de ceux-ci, connus aussi sous le nom des Antes, descend vers l'estuaire du Danube, alors que leur deuxième partie, les Slaves proprement dits, émigrent vers les Karpathes et la Valachie. Au commencement du VIe siècle, les Antes occupent les pays entre le Dniepr, la mer Noire, l'estuaire du Danube, le bas Sereth, les Karpathes, la haute Vistule, la haute Oder et les marais de Pripet. Au sud-ouest des Antes se trouvent d'autres Slaves, entre le bas Danube, l'Olt, les Karpathes méridionales, la haute Theiss, les Beskides et la haute Oder.

La poussée des Avars le long du littoral de la mer Noire, dans la Dobroudja (en 562), de là par la vallée du Sereth, le haut Dniestr, la haute Vistule et la haute Oder jusqu'en Polabie centrale, traversait des régions peuplées par des Slaves, surtout par des Antes. Ces tribus slaves-antes étaient soit subjuguées par force et asservies par les Avars, soit laissées en liberté, ayant de bon gré accepté le régime avare. Au cours de leurs incursions ultérieures, les Avars se sont servis des unes comme des autres, des premières en tant que sujets et des secondes en tant que tribus alliées.

Répondant à l'appel des Lombards, en 567, les Avars descendent de la région transcarpathique et pénètrent dans la Pannonie, bouleversent l'état des Gépides et conquièrent la Transylvanie actuelle, la vallée de la Theiss,

le Banat et la Batchka. En même temps, les Slaves occupent la partie de l'état des Gépides sise entre Orsova et l'Olt, et les Byzantins occupent la Syrmie. Après le départ des Lombards pour l'Italie, les Avars envahissent la Bohême, la Moravie, la Pannonie jusqu'aux contreforts des Alpes à l'ouest et jusqu'à la vallée de la Save au sud. Les Avars voisinrent à cette époque avec la Slavonie, fédération de tribus slaves et antes sises entre la Dobroudja, le Danube, les contreforts des montagnes du Banat, les Alpes de Transylvanie et le Sereth.

En 582, les Avars s'emparent de la Syrmie byzantine et, peu après, au début du VIIe siècle, envahissent et conquièrent la Dalmatie byzantine, jusqu'à l'Adriatique. A la même époque, les Slaves de Slavonie franchissent le Danube et s'établissent dans la partie occidentale des Balkans, entre la vallée de la Morava, la mer Noire, la Thrace, les bords de l'Égée et de l'Otrante, jusqu'en Morée. Les Avars y ont passé, sans avoir toutefois exercé leur pouvoir dans toutes ces régions. Dans l'état avare définitivement constitué les Slaves n'étaient pas seulement les égaux des Avars par leur nombre, mais ils étaient aussi politiquement et militairement aussi importants que les Avars mêmes. Aussi les auteurs contemporains identifient-ils les Slaves et les Avars. C'est pourquoi, il est évident que de nombreuses tribus slavo-antes ont participé à la descente des Avars de la région transcarpathique à l'Adriatique, en constituant le gros de leurs forces. Leur condition était donc celle d'alliés, non de sujets.

Dans les pays nouvellement conquis, les Avars avaient établi leurs centres sur les principales voies d'invasion, dans les vallées des fleuves, les landes et les champs. La société y était organisée à la manière nomade, c'est à dire en vue des actions militaires et du pillage, tandis que la main-d'œuvre était fournie par les prisonniers de guerre et les serfs. Les tribus alliées, parmi lesquelles aussi les slaves, s'établirent dans de régions d'importance secondaire, en conservant leur organisation sociale telle qu'elle était au moment de leur soumission aux Avars, c'est à dire *comprenant vraisemblablement encore les communautés familiales-rurales*. Plusieurs de ces communes formaient une tribu, à la tête de laquelle se trouvait le *župan*, commandant militaire et représentant du khagan avare.

Dans la première moitié du VIIe siècle la frontière politique et la frontière ethnique slave vers l'ouest étaient formées par la basse Elbe, la Saale, les sources du Mein, la Chounava, l'Inn et, à travers les Alpes, la Soča (Isonzo), jusqu'à l'Adriatique.

Dans les sources historiques du IXe au XIe siècle, les toponymes et les noms ethniques de caractère croate figurent en Galicie orientale, sur la haute Vistule aux environs de Cracovie (la Croatie Blanche), en Saxe, dans la vallée de la Saale, sur la haute Elbe, aux environs d'Olomouc, en Styrie, en Carinthie, ainsi que dans les pays habités par les Croates. Tous ces noms ne proviennent pas d'un radical à signification géographique, mais plutôt d'un radical ethnique, c'est pourquoi ils sont d'origine politique désignant d'anciennes colonies croates, plus ou moins grandes, d'une époque antérieure à celle qui nous est prouvée par des documents. Etant donné que ces restes du nom croate coïncident avec les voies d'invasion et les fron-

tières avares vers l'occident où la présence des Slaves n'a été signalée que par l'apparition des Avars, il s'ensuit que cette vaste diaspora croate doit de toute façon être mise en connexité avec la poussée avare à partir de la Dobroudja vers la Saale et, à partir de la Transcarpathie, dans le bassin danubien central, jusqu'aux Alpes et à l'Adriatique. *Sur leur passage dans les régions transcarpathiques, en Galicie orientale et sur le haut Dniestr, les Avars ont trouvé de nombreuses tribus croates. Alors que les Croates russes restèrent dans leurs anciennes demeures, d'autres tribus croates vinrent grossir le flot des Avars et, en qualité de tribus alliées, prirent part à l'invasion vers l'ouest et le sud. Par leur libre condition sociale, ils étaient à même de donner leur nom aux régions qu'ils avaient colonisées. C'est de cette façon que les Croates arrivent aussi aux Dinorides et à l'Adriatique, ensemble avec les Avars et sous leur direction politique, — situation qui prit fin en 626 quand ils se soulevèrent pour secouer le régime avare et fonder leur propre état.*

C'est à la lumière de ces données historiques qu'il faut apprécier les renseignements donnés par Constantin Porphyrogénète et par l'archidiacre Thomas. *Aussi ne peut-il être question de deux migrations séparées des Croates vers l'Adriatique, ainsi que l'affirme le Porphyrogénète qui distingue entre une émigration croate en compagnie des Avars (ch. 29) et une autre, postérieure, croate (ch. 30).* Ce que l'empereur écrit à propos d'une descente des Croates de la grande (ou blanche) Croatie (cf. ch. 30, 31 et 32), laquelle à son époque existait réellement, ne saurait être qu'une supposition de sa part, étayée sur la tradition selon laquelle les Croates sont arrivées du nord de la Transcarpathie.

**KMIZNICA HRAS
SPLIT**